

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 16. februarja 1859.

Odperto pisemce

vsem, ki imajo v ljubljanski hranilnici kaj dnarja spravljene ali ga še le hočejo spraviti.

Slišali smo, da je pretečeni mesec po kmetih se hrup zagnal, da je ljubljanska hranilnica (Sparkasse) oklicati dala, naj vsak svoj dnar nazaj vzame; če ne, bi pozneje utegnil ob njega priti.

Da je vse to gerda laž, je vsak pameten človek že sam lahko uganil, ker od takega oklica ni bilo nikdar nikjer nič brati; tudi „Novice“ bi ga bile gotovo na zunanje dale.

Le kak hudoben človek je to laž nalaš med ljudi zatrosil, ktera je pa šla potem ko strela iz ust do ust. Ali pa je morebiti cela taka kompanija sleparjev, ki so to laž skovali in po različnih potih po deželi poslali, češ, da bojo ljudje, ki imajo že kakoršne goldinarje v hranilnici spravljene, se prestrašili, berž po nje leteli in jih potem njim posodili in nikoli več — nazaj ne dobili; — druge pa so hotli ostrašiti, da bi svoj dnar raje drugam (njim) posodili kakor ga hranilnici izročili.

Naj že je kakor koli, laž je bila gotovo le iz hudobnega namena po deželi zatrosena.

Da so pa nekteri to laž res verjeli, se je očitno vidilo iz tega, da od Svečnice do 7. svečana je bilo v hranilnico 10,249 gold. položenih, 13,647 gold., pa nazaj vzetih, — in ker so vsi privreli v 2 dneh po omenjenih 13,647 gold., se lahko vé, kakošen hrup je mogel biti med oplasenimi ovcami.

Se vé, da naša hranilnica, ktera na tako terdnih nogah stoji, da se nobenega viharja ne boji, če bi še toliko dnarja mogla pri ti priči nazaj dati, se je le čudila, kakošen parkelj da je tako splasil lahkoerverneže! Plačala je vsem, ki so hotli, in še veliko veliko drugim bi bila njih dnar lahko odrajtala, ker konec tistega tedna (7. svečana) je imela 73,360 gold. gotovega dnarja v kasi.

Kdor hranilnici (Sparkassi) svoje premoženje izroči, ga izroči ne le bogatemu, temuč tudi dobremu gospodarju, ker ona ima blizo 2 milijona premoženja, in vse, kar se ji izroči, izposoja le varno, in rekli bi, še skor preveč varno, ker kdor hoče od nje kaj na pósito dobiti, mora, kakor pravimo, res „sin dobrih staršev“ biti; kdor ne more do zobca zagotoviti, kar želi na pósito dobiti, ne dobi nič.

Ves strah, da bi pri nji naloženi dnarji ne bili dobro naloženi, je tedaj prazen, neumen strah; ona se ne boji, če tudi kursi papirnatega dnarja padajo, ker vse to je nič ne dotikuje.

Ljubljanska hranilnica že od nek daj slovi kot terdna dnarnica, in kar so gosp. Šlaker nje predstojnik, gospodari na vsako stran še bolje. In če pomislimo, da leto in dan še čez 100,000 gid. činža odrajta svojim deležnikom, ki imajo pri nji dnar shranjen, moremo tudi reči, da je dobrotnica deželi in zlasti tistim, ki imajo svoj prihranjeni dnar pri nji spravljene.

Ne verjemite tedaj nobenemu, kdor vam kaj družega

pripoveduje; zlagano je vse in zgolj le sleparstvo. Hranilnica rada jemlje prihranjene dnarje v varstvo, ker je namen nje, da je pomočnica ljudem; pa ji tadi žal ni, če kdo dnar nazaj vzame, ker ji potem saj ni skrbeti, da bi ga varno kam naložila.

Priporočilo laške ali papeževe repice ali podzemeljskih hrušic.

Predsednik naše gospodarske družbe gospod Terpine so nam te dni pisali, da bodo proti koncu prihodnjega mesca sušca več mernikov papeževe repice v pisarnico kmetijske družbe dali, da si je družbeniki nekoliko za poskušnjo brez plačila vzamejo, ker je gospodarjem, ko jim je spomlad že piča za govejo živino in prešiče pošla, za tega voljo velika dobrotnica, ker je dobra piča in čez zimo na njivi ostane, da spomladi, kadar še trave in druge zelene klaje ni, ni nič družega treba, kakor le iz zemlje je izkopati in živini pokladati. Častiti gospod predsednik so v časniku dunajske kmetijske družbe vnovič brali veliko hvalo podzemeljskih hrušic, in čeravno te podzemeljce niso bela vrana v naših deželah (tako, na priliko, smo vidili v Mengšu veliko njivo z laško repico zasajeno), bi utegnili vendar le dobro biti, ako bi se ta dobra živinska piča bolj razširila. Zato je gosp. Terpine hočejo našim gospodarjem nekoliko darovati, da jo sadijo.

Ob enem pa, ko razglasimo ta blagi namen častitega našega gosp. predsednika, priveržemo tistim našim gospodarjem, katerim ta sad ni dovelj znan, nekoliko podučnih verstic, čeravno so „Novice“ v poprejšnjih tečajih že večkrat o njem pisale in ga priporočale.

Papeževa repica, laška repica, podzemeljska hrušica, gomoljasta sončnica (Erdbirne, Erdartschocke, Topinambur, knollige Sonnenblume) so različne imena tega sadu, kateri je menda iz Laškega ali iz papeževih dežel v naše dežele nek daj prišel, pa ga je krompir zato spodrinil, ker je krompir dobra človeška in živinska jed, laška repica pa je le bolj za živino kakor za ljudi. Če krompir tu in tam imenujejo podzemeljske jabelka, se more papeževa repica res podzemeljska hrušica imenovati, ker je sad hrušicam podoben. Pa tudi ime gomoljasta sončnica ali gomoljasta sončna roža je dobro, ker sad ta je po svojem cvetu sončni roži zelo podoben.

V hvalo tega sadu se more šteti prvič: da je z vsako, še tako pešeno zemljo zadovoljin; drugič: da ga mraz ne prevzame tako kakor krompir, zato more brez vse škode celo zimo v zemlji na njivi ostati; tedaj ga ni treba po hramih spravljati, ampak ravno takrat, ko je že krompir in repa pošla, ga vzeti iz zemlje; tretjič tudi perje in stebila papeževe repice so dobra živinska klaja.

To so velike prednosti papeževe repice za živinsko klajo.

Rekli smo, da papeževa repica je z vsakim krajem in z vsako zemljo zadovoljna, vendar se bolje obnaša v gorkih in sončnatih krajih, kakor v merzlih in osojnih.

Papeževa repica več let na ravno tisti njivi ostane, ker iz drobnih gomolk in korenin, ki so nevidoma v zemlji ostale, iznovega raste; ni tedaj ž njo veliko dela. Njiva se ji kakor krompirju za sajenje pripravi. Če jo more gospodar pognojiti, mu gnoj z obilnišim pridelkom dobro poverne; če ji pa tudi ne pognoji, mu vendar donese več dobička za živinsko pičo kakor vsak drug sad namesto nje vsajen.

Sadi naj se papeževa repica ravno tako kakor krompir, le enmalo bolj saksebi; le v tem je razloček, da jo moraš že pozno v jeseni v zemljo spraviti. Ko je začela kaliti, se povleče, pozneje pa enkrat ali dvakrat okoplje. Ker papeževa repica plitvo pod zemljo leži, se ne sme debelo osipati.

Perje in stebila so za živino dobre, kadar začne perje v jeseni rumenkasto prihajati; repico pa jemlji še le konec zime iz zemlje, ker v hramih ali jamah se ne ohrani tako dobra kakor na njivi, kjer ji tudi zimska zmerzlina ne škoduje.

Pridelk je skor tolikšen kakor krompirjev, včasih še obilniši; v rajtengo pa moraš vzeti tudi perje in stebila, katerih čez pridelk repice na oralu zemlje dobiš še 25 do 30 centov.

Kar se tiče tečnosti papeževe repice, so skušnje pokazale, da 100 funtov te repice toliko zaleže živini kakor 34 funtov sená.

Odgovor na vprašanje zastran dernuljevega ali ričkovega olja.

Gosp. Križnogorski so v poslednjem listu „Novic“ željo razodeli: naj bi se prav na drobno povedalo, kako z ričkovim ali dernuljevim semenom (Leindottersamen) ravnati, da bode olje dobro.

Vem, da bojo gosp. Duller na to vprašanje tudi odgovorili, ker se že več let s tem semenom pečajo in jim hvala gré, da so ta koristni sad po Dolenskem že precej razširili; tudi so lepo in dobro ričkovo olje pred dvema letoma v dunajsko razstavo poslali.

Ker pa je, kakor so častiti gospod Križnogorski unidan povedali, velika težava z našimi kmečkimi oljarji, da bi napravili dobro olje, naj je tudi meni dopušeno to ponoviti, kar so gosp. grof Franc Ks. Auersperg že v „Novicah“ in v letošnji nemški pratiki naše kmetijske družbe rekli, da naše oljarske fabrike rade in po dobri ceni ričkovo seme kupujejo, in da tedaj vsak, kdor je rička ali dernulj pridelal, berž gotovega dnarja za-nje skupi, ako ga v katero fabriko prodá. Le v teh fabrikah se na debelo po umetnem ravnanju z mašinami tako olje naredi kakor mora biti lepo in čisto, da svetlo in brez dima gori, pa je tudi za zabelo pripravno. Le iz enega ali dveh mernikov in s samimi navadnimi oljarskimi prešami pa se ne more dosti bolje blago napraviti kakor — kolomazilo, o katerem gosp. Križnogorski tožijo. Fid. Terpinec.

Obertnijske reči.

(Pohvala domačega orgljarja). V Ljubnem pri gornjem Gradu na Štajarskem so nam nove orglje s 14 registri 16. dan pr. m. lepo zapele. Kdo je pa te nove orglje naredil in ali res kaj veljajo? — Mi, ki v takih rečeh nismo učeni, le sploh toliko povemo, da smo mojstru pri izdelovanju orgelj na perste gledali in se prepričali, da ni, kakor nekteri po deželi — mojster skaza! Vse je lično izdelano in glas tako čist in lepo ubran, da jih je veselje slišati. Žolčbaherji, ko so te nove lepe orglje vidili in njih prijetne glasove slišali, so koj berž doma, namesto stare popravljeni, si popolnoma nove orglje od našega mojstra

omislili: Martin Cajhen v Trebovljah (Trifail) na Štajarskem rojen, je omenjene orglje naredil, mlad mož, ki ima na Polzelah (Heilenstein) blizo Braslavč svojo umetnalno delavnico. Njegovo ime je res še malo znano, pa ravno zato in k pridu orgljarstva ga iz serca želimo razglasiti. Martin naš je učenec imenitnega in deleč po svetu slovečega orgljarskega mojstra Alojzija Herbigera iz Tirolskega, ki zdaj na Dunaji stanuje. Herbiger v svojih pismih od 16. malega serpana 1848 in od 15. vélikega serpana 1854 iz Celja sledeče piše: „Martin Cajhen se je pri meni 6 let učil in izučil; drugih 6 let je bil pri meni za pomagača in moja desna roka; z dobro vestjo in po pravici ga morem vsem priporočiti, ki njegovih del in znanstev potrebujejo — ne le samo za kmete na Štajarskem, temuč tudi mestom družih dežel; on je popolnoma izurjen in do-gnan človek, za vse takošne reči, ktere orgljarsko umetnost zadevajo.“

Naj ljube „Novice“, ki rade hvalijo kar je hvale vredno, po vseh slovenskih okrajnah razglasijo ime mladega umetnika! *) J. Š.

Preiskave na polji slovanske arhaiologije.

O gromski sekiri imenovani: „Taran balta-sekira.“

Spisal Davorin Terstenjak.

(Dalje).

Kakošen bog pa je tedaj bil Čart, Čert?

„Najprej moramo izsledovati prvotni pomen besede Čart, Čert.“

Korenika ni druga kakor kart, in ta pomenjuje v sanskritu scindere. Iz te korenike so se v sanskritu rodile različne poznamovanja za orodja na primer: karn-tanikâ, Messer, nož, kartari, kartri = lat. culter, nož, škarje, karntala, karntatra, Pflug, plug, slov. čertalo.

Tudi v litevščini se najde: kartoju, pflügen, plužiti, kartokle, die Reude am Pflug, verkla, otika.

V slovansčini imamo kratiti metatetiški za kartiti, truncare, abscindere, odsekati, čertati incidere, čerta iz karta, die Furche, brazda, čertalo iz kartalo, das Pflugmesser, Pflugschneide. Učeni Pictet¹⁾ še prav reče: „Es stammt aus der Wurzel kart auch der Name des Maulwurfs als grabendes, pflügendes Thier“ starobulg. k'r't, ruski po metatesi krot iz kort, polsk. kret po prestavi iz kert, česk. krt, ilirsk. kart, slov. krt, po Pohorji se pa čuje čista prvotna oblika: kart, primeri še litevski kertus, Spitzmaus.

Iz korenike kart je tudi beseda čerta Linie v prvotnem pomenu Einschnitt, Grube, in ker je prosto ljudstvo vsakega, kateri je umel pisavo (ktera je v stari dobi pri Slovanih bilo čertanje v bukove deske), imelo za černoknižnika bajavca, copernika, tedaj je tudi čarati, čarovati, čertovati obveljalo v pomenu bajati, coprati,²⁾ in ker se je v keršanski dobi vse copranje čaranje ali čertanje pripisovalo vragu, je tedaj obveljal izraz čert za vrag, in čertiti = sovražiti, to je, so — vragom komu kaj hudega storiti.

Kart — Čart toraj izvorno ne pomenjuje vruga, ampak sekajočega, plužečega, kopajočega, scindentem arantem, den Schneidenden, Pflügenden, Grabenden. Bog oratve, rastlin, živeža dobivane-ga iz zemlje pa nibilsamo vediški Indra,**) kateri se

*) Ker nam je častiti dopisnik dober porok za resnico te pohvale, jo natisnjemo radi. Vred.

¹⁾ Glej Pictet v Kuhnovi „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung“ VI, 180, 181. ²⁾ Glej Hanuš v „Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen“ 18. B., str. 50.

***) Indra in Agni (glej Kuhn v njegovem časop. IV, 370. V, 214) sta tudi varha obitelji in obiteljske sreče, plemena itd., zato imata priime: Sabhya = Sabja, kakor: